

Goddelijke openheid

Overweging Dominicuskerk Utrecht 9 september 2018
23e zondag door het jaar – viering van woord en gebed
Erik Borgman

gelezen: Jesaja 35,4-7a; Psalm 146;
Jacobus 2,1-5; Marcus 7,31-37.

Soms, met name als ik in de trein zit, werkt het mij ineens op de zenuwen: al die stomme plugjes in die oren. Om maar niet te spreken van dit grote koptelefoons die tegenwoordig weer zo in zijn. Ik kan ze niet anders lezen dan als tekenen van onverschilligheid voor alles wat er misschien gezegd wordt, maar niet zo oorverdovend hard klinkt dat zelfs verstopte oren het nog horen. Natuurlijk doe ik dat niet, maar ik droom er wel eens van: huppelend over de perrons en door de treinen gaan, oor na oor na oor na oor vrijmakend, zingend: *Effata* – ga open!

Je kunt uiteindelijk niet leven van de boodschappen die jezelf uitkiest, van de muziek die elke dissonantie overstemt. Je leeft ook van signalen van wat je misschien helemaal niet wilt, maar wel moet weten: daar wordt je mens van. Maar ook ik mijd bepaalde kranten en websites, met het oog op mijn gemoedsrust en als een conversatie de verkeerde kant uitgaat, kan ik hartstochtelijk naar een boek verlangen.

1.

Om goed voor ogen te krijgen wat in het evangelie van vanmorgen aan de orde is, wil ik eerst even met jullie kijken waar wij eigenlijk zijn, in het Marcusevangelie. Jezus is bezig een overgang te maken van zijn eigen vertrouwde omgeving in Galilea – jullie weten wel, waar zijn stadgenoten zich afvroegen waar Hij al die vreemde wijsheid toch vandaan had en zich aan hem ergerden (Mc. 6,1-6) – Jezus is bezig een overgang te maken naar het land van de heidenen. Nu werden de mensen uit Galilea, waar ook Jezus en zijn leerlingen vandaan kwamen, door velen uit Jeruzalem gezien als tweederangs gelovigen, halve heidenen, en Jezus wordt daarom op een gegeven moment gevraagd waarom zij zich niet aan de Joodse voorschriften houden met betrekking tot het schoon maken van vaatwerk, het wassen van de handen en het reinigen van wat van de markt komt. We hebben het hier door omstandigheden niet gelezen, maar vorige week stond officieel de lezing op het programma waarin Jezus op dit verwijt zijn bekende snedige antwoord geeft dat niets van buitenaf een mens onrein kan maken, omdat het niet in het hart komt maar in de buik en het vervolgens in het afvoerputje verdwijnt; maar wat van binnenuit de mens komt, dat maakt de mens onrein (Mc. 7,15 en 19-20). Meestal wordt dit uitgelegd als: voor Jezus zijn niet de uiterlijke regels beslissend, maar de innerlijke goedheid, de liefde. Zoals God al tegen de profeet Samuël zei: 'De mens kijkt naar het uiterlijk, maar God kijkt naar het hart' (1 Samuel 16,8).

Maar er is meer aan de hand. Het verhaal na dat over de onreinheid die van binnenuit komt en niet van buitenaf, is dat van de Syro-Fenicische vrouw, die Jezus overhaalt om zich niet alleen te richten op de kinderen van Israël, maar ook op degenen die afkomstig zijn uit de andere volkeren, die hem immers ook nodig hebben. Jezus geneest daarop haar dochter van de boze geest die haar in zijn macht had (Mc. 7,24-30). Nu is een boze geest, een demon, bij uitstek iets wat je van binnenuit onrein maakt en deze vrouw wist dat het nodig was daarvan gereinigd te worden om toegang te hebben tot het ware leven. De farizeeën en schriftgeleerden daarentegen die Jezus kapittelden die dachten dat zij wat zij in zich hebben moesten vasthouden en moesten zorgen dat het zo zuiver mogelijk bleef, om hen waarachtig en ten volle van God te laten zijn. 'Van binnenuit, uit het hart van de mensen, komen de kwade gedachten, ontucht, diefstal, moord, overspel, hebzucht, gemeenheid, bedrog,

bandeloosheid, jaloezie, laster, hoogmoed en lichtzinnigheid', zegt Jezus tegen zijn criticasters (Mc. 7,21-23). Als je denkt dat je alles al weet en hebt en dat wat van buiten komt alleen de zuiverheid van dat essentiële bezit maar kan aantasten en dus ten koste van alles moet worden tegengehouden, dan leidt dit tot die hele litanie aan ondeugden, die Jezus uiteindelijk samenvat als 'onreinheid'. Daarom is de Syro-Fenicische een voorbeeld voor Jezus' volks- en geloofsgenoten: omdat deze vrouw weet dat zij redding en reiniging nodig heeft, terwijl de farizeeën en de schriftgeleerden denken dat zij al het nodige al bezitten, maar zich zo juist van elke redding afsluiten.

2.

Van hieruit kunnen we naar het verhaal van vanmorgen. Dat maakt duidelijk dat wat van buitenaf komt de mens weliswaar niet onrein kan maken, maar dat het om rein te worden bij uitstek nodig is om dat wat van buiten komt binnen te laten. Jezus is nog steeds op niet-Joods, op heidens grondgebied, midden in de Decapolis, en Hij wordt opnieuw gevraagd zich in te laten met iemand die niet tot zijn volk en niet tot zijn godsdienst behoort. Jezus doet dat nu zonder tegenstribbelen. Hij kijkt omhoog en verbindt zich zo nadrukkelijk met God, die hem zijn Zoon heeft genoemd en zijn Geest op hem heeft laten neerdalen (Mc. 1,10-11). 'Ga open', roept Jezus, en Hij kruipt haast in degene die bij hem is gebracht: Hij steekt zijn vingers in zijn oren, spuugt, en raakt zijn tong aan: alsof Hij de doofstomme wil binnendringen om hem vervolgens van binnenuit aan het horen en aan het spreken te krijgen. Waar Jezus is, waar iemand van Jezus wordt en Jezus in haar of hem leeft, daar vervangt blijkbaar niet de ene overtuiging de andere of de ene cultuur de andere. Daar wordt de geslotenheid verjaagd en daar heerst de openheid: openheid om te horen wat er te horen valt en gehoord moet worden en om van daaruit te zeggen wat er te zeggen valt en gezegd moet worden. En grappig genoeg heeft zelfs Jezus daar dan geen controle meer over. We hebben het gelezen: hoe meer Hij de mensen maant om te zwijgen over wat er gebeurd is, des te meer vertellen zij het rond. Als de tongriem eenmaal los is om van Gods aanwezigheid te zingen, dan is er niets meer dat hem opnieuw kan vastmaken. Wat is ontketend, laat zich niet opnieuw ketenen.

Het sluit aan bij de uitbundigheid van Jesaja in de eerste lezing. De profeet kondigt niet aan dat de kreupele zal lopen, wat toch al bijzonder genoeg lijkt, maar dat zij of hij zal dansen als een hert. Hij zegt niet dat de stomme zal spreken, wat toch een godswonder zou betekenen, maar dat haar tong zal juichen. Er zal niet bescheiden wat gras of wat graan groeien op de steppe, neen, de steppe zal bloeien als een roos en het dorre land zal niet net vochtig genoeg worden voor enige begroeiing, het verschroevde land wordt een meer en de dorstige grond een bron (Jes. 35,6-7). Verdord land wordt overvloedig vruchtbaar land, onland wordt prachland en waar de levensweg onbegaanbaar was, daar wordt, zo zegt Jesaja ietsje verder, een weg gebaad die heilige weg zal heten en waar nergens gevaar op de loer zal liggen; 'alleen verlost bewandelen die' (Jes. 35,9).

Marcus zal van zijn kant verderop in zijn evangelie vertellen over Jezus die zijn leerlingen met zeven broden vierduizend man te eten laat geeft en nog zeven manden vol met brokken ophaalt (Mc 8,1-10), maar ook over toeschouwers die in reactie op wat zij zien Jezus een teken vragen. Zij weigeren open te gaan, kunnen het teken blijkbaar niet zien, en Jezus zegt dat wie niet waarneemt, nooit een teken zal krijgen (Mc. 8,12). Hiermee wordt de tegenstelling tussen de manier van kijken van de mensen en de manier van kijken van God op scherp gezet: de oudsten, hogepriesters en schriftgeleerden proberen Jezus te doden en Jezus vraagt van zijn leerlingen dat zij precies dit feit, het feit dat Jezus' leven bedreigd wordt, herkennen als teken dat Hij de Messias is. Wanneer Petrus dat niet blijkt te kunnen, verwijt Jezus hem dat zijn gedachten niet Gods gedachten zijn, maar die van mensen (Mc.

9,33). Vervolgens formuleert Jezus Gods tegendraadse logica: 'Wie zijn leven wil redden, zal het verliezen; wie zijn leven verliest vanwege Mij en de goede boodschap, die zal het redden' (Mc. 9,35).

3.

De crux in het evangelie, de crux bij de manier van kijken van God is steeds het perspectief. Bij wie hoor je, wil je horen? Met wie verbindt je je, weet je je verbonden? Als psalm 146 zingt dat God de verdrukten recht verschaft en de gevangenen vrijheid, horen we dan ook onze bevrijding aangekondigd, of hopen we dat Hij het maar niet overdrijft, omdat we bang zijn teveel van onze rechten en van onze vrijheden in te moeten leveren? Als hongerigen brood wordt beloofd, denken we dan dat dit brood voor ons is bedoeld of vrezen wij minder brood te krijgen? Als klinkt: God bemint de rechtvaardigen en behoedt de ontheemden, horen wij dat dan als een tegenstelling en vrezen wij dat de ontheemden het recht zullen aantasten, of ervaren wij ontheemding als een onrecht waar ook wij onder lijden? Open gaan in de zin waarin Jezus dat bedoelt betekent uiteindelijk horen waar Gods lof wordt gezongen en waar wordt geklaagd omdat Gods eer wordt geschonden. Het betekent meezingen met de lofzang en meezingen met de klaagzang, wetend dat dit onze opdracht is en wij ons niet doof kunnen houden waar we moeten horen en stom kunnen houden waar we moeten spreken zonder diepe schade te leiden aan onze ziel (vgl. Mc. 8,36).

Komende vrijdag mag ik spreken bij het zogenoemde Prinsjesdagontbijt.

Voorafgaand aan het nieuwe parlementaire jaar, dat volgende week dinsdag, de derde dinsdag in september echt begint, bezinnen christelijke politici en bestuurders zich op hun taak gegeven de staat waarin ons land verkeert. Over grenzeloosheid gaat het deze keer, het toenemende onvermogen van mensen zich grenzen te laten stellen of zichzelf grenzen te stellen, waardoor bestuurders het gevoel hebben dat hun taak steeds moeilijker wordt. Ik begrijp heel goed wat zij bedoelen: hoe kun je zorgen dat waar dat nodig is hulp wordt verleent als uitgaanspubliek ambulancepersoneel bedreigt, en hoe kun je gemeenschapsvoorzieningen in stand houden als iedereen er alleen optimaal van wil profiteren, maar er niet voor lijkt te willen bijdragen of ervoor wil betalen? Toch wil ik ze vooral de vraag voorleggen of zij zelf nog wel horen wanneer hun een grens wordt gesteld en of zij zelf nog wel spreken op een manier die daarvan getuigt. Niet per se omdat politici en bestuurders schurken zouden zijn – al maken ze het soms wel bont en vind ik het mede daarom niet altijd gemakkelijk mij in hun handen veilig te voelen; ik zal de verleiding weerstaan om na wat er de afgelopen week gebeurd is voorbeelden te noemen – maar we kunnen anderen niet dwingen open te gaan. We kunnen alleen zelf maar steeds weer beseffen dat we steeds weer opengemaakt moeten worden en van dat besef getuigen. In de hoop dat het vervolgens ook bij anderen gaat dagen. *Effata*: dat wij niet stikken in onszelf maar opengaan (Huub Oosterhuis)!